

.....

TOKOVI

.....

Kristi Braun
književnik

ONO ŠTO BI MOGLO DA BUDE

Bio sam uzbuđen zbog svog prvog odlaska u Kliniku. Nisam imao ni najmanju predstavu kako to izgleda. Zamišljao sam hladne mermerne zidove, ljude obučene u belo i stalan miris dezinfekcionih sredstava.

Tog nezaboravnog ponedjeljka pre podne, ambulatna kola Sv. Jovana zaustavila su se ispred naših vrata oko devet i trideset; uplašeno sam zurio kroz prozor. Uvek sam mislio da su ambulatna kola na neki način povezana sa sahranama: mračni objekti koji sleđuju duh, puni krvavih tela.

Međutim, vozač je bio veseo, nasmejan čovek koji je pomogao ocu da me podigne. Zbog toga sam se malo manje plašio. Čim sam seo na sedište, pogledao sam svoje saputnike – pacijente. Video sam da sam bio zapravo najstariji među njima. Ispred mene, na nosilima ležalo je detence, ne veće od bebe, sa stisnutim šakama, savijenim, iskrivljenim nogama i glavom u neobičnom uglu u odnosu na ostatak njegovog tela. Pored njega sedela je devojčica sa sjajnom zlatnom kosom i veoma krupnim očima. Bila je vrlo lepa, ali su joj noge bile tanke i izobličene, kosti su joj izvirivale, a nemirne, stisnute šake bile su poput mojih, samo manje i krhkije. Sve vreme se smešila i pokušavala da iz očiju skloni svoje plave loknice. Na sedištu do mene ležalo je malo dete, potpuno inertno, sa ukočenim, zaledenim crtama lica, koje su bile bezizražajne, izuzev očiju, koje su se nemirno i radoznalo vrtele. Ta dva oka bila su jedino živo kod njega – bila su kao dva osvetljena prozora u mračnoj kući.

Konačno su ambulatna kola ušla u Ulicu Merion i zaustavila se ispred velike kameno-sive zgrade.

Pogledao sam kroz prozor. Bio je to dugačak širok prolaz sa impresivnim zgradama sa obe strane. Odzvanjao je gotovo neprekidnom bukom motora. Svi koji su njime prolazili delovali su veoma zaposleno, kao da su svi išli na neke važne konferencije. Nije to bilo tako ne prirodno kao što se činilo, jer sam kasnije saznao da se na suprotnoj strani uli-

ce nalaze zgrade vlade, gde se obavljao komplikovani posao upravljanja čitavim narodom.

Okrenuo sam se i pogledom uhvatio dr Vornantsa kako silazi niz stepenice zgrade pred kojom smo se zaustavili. Smirio sam se kad sam ga ponovo ugledao.

Nisam mogao da hodam, a koliko sam mogao da vidim, nije bilo nikakvog znaka tragača niti kolica da me uguraju u zgradu. Pogledao sam dr Vornantsa i on mi je uzvratio pogled.

“Moraću opet da izigravam snagatora, stari moj”, reče sležući ramenima.

Onda me je zgrabio za noge i prebacio preko leđa. Dok me je nosio uz stepenice, video sam zlatnu pločicu na kojoj je pisalo:

“Dablinska ortopedska klinika” .

“Ovo zvuči loše”, reko sam sebi. Pitao sam se šta to užasno veliko ime, uopšte, znači?

Iz svog položaja preko ramena dr Vornantsa nisam mogao baš dobro da vidim ono što me je okruživalo, ali kako sam stalno gledao u pod i donje delove zida, znao sam da prolazimo pravo kroz zgradu. Sišli smo niz stepenice, neko vreme prolazili kroz hodnik u polumraku, na kraju otvorili rasklimana stara vrata i ponovo izašli na svetlost dana.

“To je bilo jedno putovanje”, rekao je dr Vornants između dahtanja. “Sad na drugo.”

Mogao sam da vidim da smo na nekakvom polju ili nečem takvom jer trava je bila s obe strane peščane staze kojom sam nošen, i kada bih podigao glavu sa njenih donjih uglova, mogao sam da nazrem drveće svuda oko nas. Ali zaista nisam bio raspoložen da se divim pejzažu. Nisam ni bio u situaciji da tako nešto činim, jer sam mogao da osetim kako mi se doručak, koji sam sat vremena ranije pojeo, vraća u grlo pri svakom koraku dr Vornantsa. Morao sam da držim grlo zatvoreno ne bih li ga zadržao.

“Evo, Hrapava staza se završava, Kristi – od sad pa nadalje!”, rekao je dr Vornants zadihano.

Uspeo sam da izvijem glavu i bacim pogled na dugu, usku drvenu zgradu, jednospratnicu, koja je ličila na gimnastičku dvoranu. Kako smo joj se približili, čuo sam zvuke dečjih glasova, i smeh i plač – uglavnom je podsećalo na vrištanje.

Doktor je, gurnuvši, otvorio vrata i ušao, i dalje me noseći preko ramena. U trenutku kada smo ušli, čitava sila glasova pogodila me je gotovo fizičkim osetom. Buka je bila stravična. Deca su plakala, kenjkala, vrištala, udarala igračkama i svime što su mogla da pronađu o zidove i o pod, mlatila nogama u vazduhu, tapkala stopalima, puzala i migoljila

se jedno preko drugog, poput rakova. Bilo je užasno. Pogledao sam oko sebe čim me je dr Vornants spustio na pod i zapitao se da nisam doveden na pogrešno mesto, jer sam opazio da nije bilo nijednog deteta starijeg od najviše tri godine. Pomislio sam da to mora da je nekakvo obdanište ili jaslice. Otkrio sam da je jedina odrasla osoba u prostoriji, sem dr Vornantsa i mene bio mladić u kome sa prepoznao gospodina Galahera. Nasmehio se kad me je ugledao – a ja nakon toga pomislih da je on vrlo hrabar čovek.

“Ovoga jutra nema terapije, Kristi”, rekao je dr Vornants sa osmehom dok je prolazio kraj mene noseći dve bebe u naručju na drugi kraj prostorije. “Samo se opusti i posmatraj.”

A ipak, bila je to terapija po sebi, samo posmatrati. Bio je to na-log, upućivanje u ljudsku patnju, novo, prilično zastrašujuće iskustvo za nekoga ko, doskora, nikada nije video život izvan sopstvenog doma. U svetlosti ovog, sve zajedno novog aspekta života, ono što sam video u Lurdu, bilo je samo senka. Ovo je bila suština, ispunjenje strepnje. Pacenici, koje sam sreo u Pećini u Lurdu, svi su bili zreli ljudi, svi odrasli muškarci i žene, neki u velikim mukama, naravno, ni sa čim do uništenog života iza i ispred sebe, ali još uvek prilično sposobni da shvate sopstvenu patnju ili da se, konačno, pomire s njom. Ali ovde nije bilo ničeg takvog – ovde nije bilo razumevanja, samo bespomoćnost, bespomoćnost i užasavajuća slika savijenih mršavih beba sa iskrivljenim malim udovima, izobličanim, izopačenim crtama lica. Neki su ležali na podu, tromi i nepokretni, poput praznih vreća, namerno razbacanih tamo-amo po sobi. Drugi su se grčili u neprekidnom kretanju, kretanju u kome su se njihova mala tela tresla kao da je električna struja konstantno prolazila kroz njih, zbog čega su se grčili, koprcali i trzali u neprestanim bolovima, s ručicama stisnutim i priklještenim kao u procepu, s iskrenutim glavama. Odjednom sam po prvi put shvatio kaka sam sâm izgledao kao dete.

Mogao sam da ih sažaljevam, tako mlade, tako bespomoćne, i tako potpuno zavisne od drugih, ali nisam jer sam se sećao kako me je jednom gorko povredio pogled sažaljenja. Umesto sažaljenja, počeo sam da saosećam sa njima, da osećam naklonost prema toj deci, povezanost koja mi je omogućila da vidim *osetim* stvarne ličnosti koje su se nalazile iza lica s grotesknim pokretima i napetih, zgrčenih udova, svojevrsnu bratsku sklonost koja mi je dozvoljavala da vidim iza uvrnutih mišića i kostiju, do zarobljenih umova koji su se nalazili unutra. Uvideo sam da nisam jedini koji je iza rešetaka.

Kada sam toga dana stigao kući, cela se porodica okupila oko mene želeći da sazna kako je na Klinici. Ali ja nisam mogao ništa da kažem

jer sam video nešto i osetio nešto što nikakve moje reči nisu mogle da opišu.

Posle nekih nedelju dana na Klinici, a za to sam se vreme kako je to dr Vornants naznačio, “prilagođavao”, lagano sam uveden u način lečenja, otkrio sam da je zaista bilo slično onome kako su me lečili kod kuće, osim što je, naravno, bilo na mnogo širem, mnogo organizovanijem stupnju. Vežbe na Klinici bile su detaljnije, zamršenije – i mnogo teže za izvođenje. U početku, da budem potpuno iskren, osećao sam se prilično glupo dok sam ih radio: osećao sam da me je bilo smešno videti među decom, koje je bila puna soba, da je pomalo glupo što moram da radim iste vežbe kao oni – u stvari, osećao sam se kao slon među mnoštvom mačića. A bio sam uveren da sam tako i izgledao.

Često, dok sam se na stomaku provlačio između dece – ovo je sve bio deo vežbi jer mi nije bilo dozvoljeno da se krećem na zadnjici kao nekad – zaustavio bih se odjednom kao da po prvi put postajem svestan svoje okoline, polako pogledao iskrivljene i inertne oblike koji su ležali oko mene na podu, lica dr Vornantsa i gospodina Galahera dok su se savijali nad decom, plafon sa čvornovitim gredama braon boje, drvene zidove sa visokim prozorima kroz koje sam nazirao plavo nebo, i beli oblak, i zeleno lišće na drveću napolju u bašti – video bih sve to i gotovo iznenada zastao bih i zapitao se:

“Šta ja, Kristi Braun, radim ovde? Šta mi sve ovo znači – ovo nepoznato mesto koje zovu Klinikom, ta dvojica lekara koja se kreću oko u košuljama zakopčanim do grla, ta ubogaljena deca, sa svojim smešnim, iskrivljenim telima i obešenim glavama – kakve veze ja imam sa svim tim? Zašto sam ja ovde, na ovom neobičnom mestu, umesto da pišem kod kuće u sobi u kojoj sam spavao?”

Da, bila je to istina. Do tada se još nisam bio privikao na “spoljni svet”. Još uvek nisam mogao da prihvatim realnost svega ovoga – činjenicu da sam sada bio deo ovog nepoznatog i zbunjujućeg, ovog novog i brzohodnog sveta ljudi i prostora. Bio sam kao pećinski čovek, godina-ma zatvoren u mraku i skučenosti svoga uskoga staništa i sada najednom izbačen u prostrani svet pun vreve, te zuri u prazno kao da prvi put vidi svetlost dana i biva zaslepljen svime što se pred njim otkriva.

Više puta, dok sam klečao na podu slepo zureći ispred sebe, osetio bih da me neki nožni palac bocka otpozadi. Trgao bih se i osvrnuo oko sebe, a to bi dr Vornants stajao nada mnom i smešio se.

“Opet sanjariš!”, rekao bi mi. “Razmišljaš o svim knjigama koje jednoga dana nameravaš da napišeš, e? Trgni se iz toga, stari moj! Tu je posao koji treba uraditi, znaš.”

Da, znao sam da *jeste* tu posao koji treba uraditi, i to priličan posao. Posao koji se ne može okončati za godinu, dve, ili čak pet godina –

posao, u stvari, za koji će biti potreban jedan ljudski vek. Znao sam to sasvim dobro. A ipak, nisam mogao da ne zastanem i ne pomislim na sve što mi se dogodilo pre no što sam saznao da *bi* takav jedan posao *mogao* da se uradi. Nisam mogao a da, tu i tamo, ne pomislim na stare dane – ne na *dobre* stare dane za mene, već pre na mračne stare dane, dane kada nisam imao čemu da se nadam ili zbog čega da živim, kada nisam imao ništa da ublaži bol neposredne sadašnjosti ili obasja mrak daleke budućnosti, ništa, u stvari, do bol i ogorčenost koja je rasla sa rastućom svešću o sebi i patnji koju nisam mogao da razumem i koju sam mrzeo.

Da, to je bilo tačno. Mrzeo sam vlastitu patnju, prezirao je. Mučilo me je, bio sam revoltiran samom pomišlju da sam stvoren drukčiji – surovo drukčiji – od ostalih ljudi. A ipak, ubrzo ću shvatiti da je baš sama patnja, koju sam u najgorim svojim trenucima smatrao kletvom Božjom, ta koja će uneti nepoznatu lepotu u moj život.

Odlazio sam na Kliniku tu negde oko godinu dana kada se to dogodilo. Bilo je jedno lepo prolećno prepodne u aprilu. Klinika je upravo bila zatvorena do idućeg dana. Službenik hitne pomoći odveo je decu do kola koja su čekala i ja sam ostao poslednji. Sedeo sam u rasklimanim starim kolicima, u kojima su me na Klinici prevozili, uživao sam napolju na toplom aprilskom suncu, opažajući da je trava zelena i sjajna i slušajući kako grane drveća šume i romore na svežem povetarcu. Sve je bilo tiho jer je prostorija Klinike iza mene bila potpuno prazna. Još nisu došli da me odvedu do ambulantskih kola.

Iznenada sam čuo buku koja je dolazila s udaljenog kraja šljunkovite staze. Bio je to zvuk lakih koraka. Podigao sam pogled sa zemlje gde sam besposleno stopalom razbacivao neko opalo lišće. Pogledom sam uhvatio nešto crveno kako se kreće kroz drveće na vrhu staze. Tada je figura zaobišla malu krivinu i ušla u moj vidokrug. Bila je to neka devojka.

Opet sam brzo savio glavu i trudio se veoma uporno da izgledam u potpunosti zaokupljen pomeranjem zgaženog lišća tamo i ovamo. Čuo sam da se koraci približavaju. Mora da mi je sada veoma blizu, rekao sam sebi. Nisam želeo da pogledam gore, znajući da ću verovatno morati da razgovaram s njom i znajući da ne bih mogao da govorim normalno. “Ne budi lud”, rekoh sebi.

Podigao sam uplašeno pogled ka nepoznatoj devojci, koja je došla na nekoliko stopa od mene. Beše to kao da sam ugledao viziju. Zeleno lišće je bilo na drveću u pozadini i talasaste senke grana na rosnoj travi. Sunce se otpozadi mešalo sa njenom svetlom kosom, rasipalo se u njoj, te se činilo kao da je okružuje oreol. Zraci sunca oko nje potpuno su me zaslepili.

Međutim, kad se približila, video sam da je bila malo iznad prosečne visine, smeđe kose i zelenih očiju. Crte lica su joj bile posve kao u klasične lepote; imale su tako oštre obrise, bile su tako fino isklesane i jasne, kao da su izvajane od čistog belog mermera. Sveža rumen toga prolećnog jutra bila joj je na obrazima i izvesna mirnoća, koja me je nagonila da piljim i piljim. To je bilo nepristojno od mene, znao sam, ali sam bio gotovo nemoćan da skrenem pogled. Sećam se kako sam prilično razgovetno rekao sebi dok se približavala: “Ovo je najlepša devojka koju sam ikada video”.

Primitivši da u blizini nema nikog osim mene, činilo se za trenutak da okleva, a onda je sigurno prišla mojoj stolici:

“Da li je gospodin Galaher tu negde, molim vas?”, upitala je uz osmeh.

Jezik mi se potpuno zavezao. Nije to bilo samo zbog moje uobičajene teškoće s govorom.

Na kraju sam izbrundao da će se gospodin Galaher uskoro vratiti, a ona se ponovo nasmešila i prošla pored mene u praznu prostoriju Klinike.

Prošlo je nedelju dana i baš sam hteo da odustanem od nade da ću je ponovo videti, kada sam jednog četvrtka ujutru došao na Kliniku i prvo što sam ugledao, dok su me gurali kroz vrata, bila je ista ta devojka. Klečala je kraj jednog deteta i skidala mu kaput.

Polako, malo po malo kako su dani odmicali, uspeo sam da saznam sitnice o njoj: diplomirala je – što me je isprva pomalo plašilo – bila je iz Galveja, i konačno, zvala se Šila.

Sedeći u svom uglu, gledao sam je i video kako joj se kosa rasula po licu dok je klečala i čavrljala sa decom, kako ju je zamahom ruke nestrpljivo sklonila unazad. Kada je neočekivano prebacila pogled ka meni, okrenuo sam glavu i ispuštio nekakav zvuk.

Kasnije, jednoga jutra, osećao sam naročito razočaranje; osećao sam se sasvim bedno dok sam sedeo oslonjen o zid oborenih očiju i misli izgubljenih u crnoj jami pesimizma. Osećao sam kako klizim nazad u staro osećanje depresivnosti i beznađa, koje je tu i tamo dolazilo usmerivši se ka meni iz prošlosti. Tada mi je neki glas iznenada rekao:

“Razvedri se, Kristi!”

Trgao sam se i otkrio da mi se Šila sa sredine prostorije ohrabrujuće smeši. Taj jedan osmeh trgao me je iz depresije.

Nakon toga smo se prilično dobro upoznali. Počeo sam da radim svoje vežbe sa više volje. Onda jednoga dana, veoma smelo, doneo sam joj pismo koje sam prethodne noći izdiktirao svome bratu. Ponela ga je kući, pročitala ga i sledećeg jutra donela odgovor.

Naravno, nisam odugovlačio sa odgovorom na ovo pisamce, i tako smo počeli da se dopisujemo. Tako sam otkrio način za rušenje jedne od najvećih, ako ne i najveće barijere, između mene i drugih ljudi – velike govorne barijere. Ono što ne bih mogao da kažem svojim usnama, izrazio bih na hartiji.

Zidovi su oko mene, u stvari, još uvek bili veoma visoki, ali sam ih jedan po jedan savlađivao.

Savlađivao ih – da, oslobađao se iz njih – da. Ali šta se nalazilo iza ovih zidova? Ljudi su uopšteno govorili o “slobodi”, o “emancipaciji” i “oslobođenju” od fizičke patnje. Ali ja sam shvatio da nije bila reč samo o prevazilaženju vlastitog hendikepa ili, napokon, o borbi protiv njega kao da sam hrabri mali heroj, već i o tome da imam njih da me potapšu po leđima i da mi kažu da ću uskoro to dostići. Ako su pod “tim” podrazumevali fizičku nezavisnost na kraju, to je sve bilo u redu, ali ako su, takođe, podrazumevali *potpunu* nezavisnost, *potpunu* slobodu od svih mentalnih i emotivnih konflikata, onda su prilično grešili. Onda su sve te milozvučne fraze kao što su “sloboda” i “oslobođenje” bile prazne. Sada sam sam shvatio da bol i gorčina koje sam osećao u prošlosti za vreme svoje “zatvorenosti”, dok sam još bio iza svojih rešetaka, nisu bili ništa u poređenju sa bolom i gorčinom koje sam sada osećao, baš u vreme kada sam se oslobađao lanaca, kada je moja stara beznadežnost bila zamenjena prilično razumnom mogućnošću oporavka. Sada sam osećao bol koji pametni ljudi pokušavaju da preruše nazivima “buđenje” i “prosvećenje”. Ovo nije bila detinja melanholija koja je dolazila i odlazila poput aprilskih pljuskova, već bol odraslog, koji je mogao da dođe, takođe i da prođe, ali koji je ostavljao utisak, dublji *ožiljak* u mojoj svesti. Osećao sam da dolazim do veće, upornije spoznaje o sopstvenim potrebama, a to je, samo po sebi, bilo dovoljno bolno. Ali bol se produbio kad sam spoznao i nemogućnost pronalaženja bilo kakvog izraza za takve potrebe, kada sam uvideo da bez obzira na to koliko bih, možda, vremenom prevazišao svoja fizička ograničenja, moj život, moj unutrašnji emotivni život, život koji je na kraju jedino i bio od važnosti, nikada neće, nikada ne može stvarno biti “normalan”. Moraće samo da leži skriven u meni, potisnut, umesto da se izražava.

Vremenom, zapravo, i uz pomoć Klinike, možda bih toliko prevazišao sebe – da bih bio u mogućnosti da vodim normalan život, ili, barem, nešto običniji, nezavisniji. Ali znao sam, duboko u sebi, da će uvek nešto nedostajati – nešto što nikada neće upotpuniti sliku ili dozvoliti delovima mozaika da se sklope u jednu savršenu celinu. Uvek će neki deo nedostajati. Moja boljka ipak nije bila “neizlečiva”. Ali nešto drugo jeste – nedostajao mi je zaista “normalan” ljudski izraz i veza. Bez obzira na to koliko bih možda dobro savladao svoj hendikep, nikada ne-

ću biti normalna ljudska individua koja vodi normalan život. Stara “razlika” uvek će ostati. Tako sam očajnički želeo da volim i budem voljen, ali...

Bila je to gorka spoznaja, ali istinita, neophodna. Šta bih imao od toga kada bih, kojim slučajem, zatvorio oči i okrenuo leđa pred svakom neprijatnom činjenicom u vezi sa sobom? Mnogo puta sam se kolebao da tako postupim, ali samo sam malo duže odlagao konačno iskušenje. Moralo je jednom da dođe. Došlo je, rastužilo me, ogorčilo za neko vreme, ali me je na kraju, ipak, osnažilo iznutra. Ako ne mogu nikada stvarno da budem poput drugih ljudi, onda bih barem mogao da budem poput samoga sebe i izvučem iz toga ono najbolje.

Tako se zbilo da je, napokon, Šila postala najbolji prijatelj kog sam mogao naći. Bila je kao ogledalo u kome sam mogao da vidim sebe bez maske. Ona je bila prva prekretnica u mom životu odraslog i uz nju sam naučio da idem svojim putem, a da usput ne upadnem ni u jednu od jama. Pisali smo dosta jedno drugome, moja su pisma bila sanjalačka, maštovita, a njena puna mudrosti:

“U jednom od svojih pisama kažeš kako neki ljudi misle da si heroj, a kako se ti ne osećaš baš herojski. Nisam sasvim sigurna šta je to heroj, ali evo moga mišljenja o tebi: Dobri Bog ti je dao izvanredan razum i umetničku crtu. Dao ti je takođe i fizički hendikep. Sa naprednom duhovnom opremom tvoja sadašnja borba protiv atetoze¹ neizbežna je... Seti se i svoje majke, bez čijeg bi se zdravog razuma pretvorio u najzazornijeg mladog čoveka koji uvek govori o ‘*onome što bi moglo da bude*’...”

Imam kod kuće u svojoj radnoj sobi malu kutiju braon boje, koju krijem, u kojoj se nalaze sva pisma koja sam dobio od Šile, povezana komadićem nežne plave trake. Ukupno trideset dva... brojao sam ih pre neki dan...

(Odlomak iz knjige: Christy Brown, *My Left Foot*,
Minerva Press, London, 1997, 126-138,
prevela Milica Mima Ružičić)

1 athetosis (grčki) – nevoljni, besciljni pokreti mišića, crvoliki pokreti – jedan od vidova ispoljavanja cerebralne paralize (prim. prev.).